

XXIV Конгрес із філософії права і соціальної філософії «Глобальна гармонія та верховенство права»

15–20 вересня 2009 р. у Пекіні відбувся XXIV Конгрес із філософії права і соціальної філософії з теми: «Глобальна гармонія та верховенство права». Конгрес проходив під егідою Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії (IVR), яка відзначила свою соту річницю¹. Головним спонсором цього форуму було Юридичне товариство Китаю², а безпосередніми співorganizаторами — Академія юриспруденції Юридичного товариства Китаю і Центр правових обмінів Китаю. Офіційними мовами конгресу були англійська і китайська.

Вибір головної теми конгресу — «Глобальна гармонія та верховенство права» обумовлено тим, що поняття гармонії посідає провідне місце як у східній, так і в західній філософських традиціях, і може бути застосоване для того, щоб описати цілі розвитку багатьох суспільств. На відміну від більш відомого поняття «глобалізація», «глобальна гармонія» охоплює багато з наших спільних ідеалів із приводу взаємин між країнами, культурами і правовими системами, також між

¹ Міжнародна асоціація філософії права і соціальної філософії (IVR – Internationale Vereinigung für Rechts und Sozialphilosophie) була заснована в 1909 р. у Берліні. Періодичність проведення конгресів – раз на 2 роки.

² Юридичне товариство Китаю (China Law Society – CLS) – загальнонаціональна громадська і академічна організація правників, яка служить зв'язуючою ланкою між юристами-вченими та юристами-практиками. Вона є важливою силою у сприянні розвитку демократії і правової системи, розквіту правових досліджень і стимулювання прогресу верховенства права. Як головний канал міжнародних обмінів у галузі права, CLS встановила дружні відносини із майже 450 юридичними дослідницькими організаціями, юридичними асоціаціями, юридичними школами та інститутами у понад 80 країнах і регіонах світу і забезпечила широке співробітництво стосовно обміну делегацій, академічних навчань, тренінгів спеціалістів у галузі права тощо. Юридичне товариство Китаю було засновано в 1949 р. На цей час має понад 140 тисяч індивідуальних членів і включає 32 локальних юридичних товариств на рівні провінцій і 40 підвідомчих академій з окремих галузей права та правових проблем.

людством і природою. Пропонуючи розглядати роль верховенства права у просуванні глобальної гармонії, організатори XXIV Всесвітнього конгресу IVR намагалися не тільки надати більшого розголосу традиціям і сучасним поглядам у незахідних культурах, а й запропонувати нові виміри співпраці серед східних і західних учених.

У роботі конгресу взяли участь понад 700 делегатів із понад 50 країн світу. На пленарних засіданнях було заслухано і обговорено 10 доповідей відомих учених. На засіданнях більш ніж 50 секцій — спеціальних семінарів і робочих груп активно і доброзичливо проходив обмін думками щодо головної теми та з інших питань, що сприяло поглибленню взаєморозуміння і досягненню важливих наукових результатів.

На відкритті конгресу з доповіддю *«Індивідуальні права і світовий порядок»* виступив відомий британський філософ права (нині — професор Колумбійського університету) **Джозеф Раз**. Із універсалістських позицій він розглядав індивідуальні права (їх визнання та здійснення) як один з аспектів світового порядку, що зароджується, приділяючи увагу питанню про права в цілому, визначенню місця прав людини у світовому порядку, а також аналізу складностей та ризиків, пов'язаних з їх роллю в цьому процесі.

Представлена в доповіді концепція прав Дж. Раза включає чотири тези: 1) об'єктом прав є цінність (цінне для володаря прав); 2) володіння правом є цінністю для володаря прав (тобто право є цінністю); 3) право одного обмежує свободу інших, тобто обумовлює певні обов'язки: створювати можливості або не заважати володарю прав володіти правом і об'єктом права (обов'язки поважати право); 4) володар прав безпосередньо реагує на дотримання або порушення своїх прав, проте встановлення і захист прав не належить виключно володарю прав: це також здійснюється суспільною культурою і правовими інститутами. Володар прав може відмовитися від своїх прав, проте існують права, від яких неможливо відмовитися — це певні основні свободи або права людини.

Права людини на відміну від інших прав завжди зберігають свою дійсність, навіть якщо вони не включені до договорів і конституції. Проте їх здійснення потребує інституціоналізації. Вони поєднують у собі виключну важливість і універсальність. Дж. Раз пропонує раціонально-ціннісний підхід до виправдання універсальності прав людини: «Права не виникають з необхідністю із прав. Вони виникають із міркувань, як досягти цінностей життя». Права людини є синх-

ронно універсальними в тому сенсі, що всі люди, що живуть нині, володіють ними. Важливість прав людини полягає в утвердженні цінності людини і перерозподілу влади від впливових суб'єктів до кожної людини і будь-якої групи і асоціації, що прагне захищати інтереси звичайних людей. Визнання прав людини означає визнання їх моральної гідності. Критерієм ідентифікації прав людини Дж. Раз вважає те, що їх дотримання може вимагати кожний, включаючи людей і організації, які не пов'язані з цією країною.

Досліджуючи роль прав людини у світовому порядку, Дж. Раз виділяє складності, пов'язані з процесом, і складності, пов'язані зі змістом.

Процесуальний аспект стосується інститутів, які мають легітимну владу розв'язувати спори стосовно меж прав і підтримувати їх дотримання. В ідеалі права людини мають здійснюватися без будь-якого інституційного втручання, проте вони здійснюються завдяки закону. Життєва важливість неупереджених, ефективних і надійних інститутів для управління і здійснення прав людини підкреслюється доповідачем через такі положення: по-перше, наявність людського права на щось обумовлює обов'язок встановити і підтримати неупереджені, ефективні і надійні установи для спостереження за виконанням і захистом його від порушень; по-друге, доки такі інститути існують, необхідно утримуватися від спроб примусового проведення в життя права; по-третє, якщо з урахуванням обставин, що склалися, нема ніякої перспективи того, що неупереджені, ефективні і надійні інститути можуть з'явитися стосовно певного права, тоді це право не є правом людини, і ми маємо утримуватися від закликів його виконувати.

Головні складності у змістовному плані пов'язані з необхідністю врахування саме діалектики універсального і різноманітного в розумінні і застосуванні прав людини. У деяких випадках виникає підозра, що вимоги в галузі прав людини є культурно упередженими, вони нав'язують цінності Заходу всьому світові. Тому врахування складностей, пов'язаних із культурною різноманітністю стосовно прав людини, є необхідною вимогою в умовах становлення глобального порядку.

Таким чином, Дж. Раз показує, що при аналізі будь-якого права слід виявити практичний сенс права, визнати і його універсальність, і його чутливість до культурних варіацій. Він констатує, що сучасна практика міжнародних прав людини є недосконалою щодо цього. У той час як права не є абсолютними, їх справедлива інтерпретація і виконання потребують чуттєвості до культурного різноманіття і до

інших цілей. Для реалізації цього завдання потрібні міжнародні публічні дебати щодо прав людини.

Наступного дня, 16 вересня, було продовжено дискусію про співвідношення між універсальним і культурним різноманіттям, у межах якої із доповіддю *«Культурна різноманітність, міжцивілізаційний діалог і гармонія — конфуціанська перспектива»* виступив професор Гарвардського та Пекінського університетів **Веймінг Ту**. Він звернув увагу на те, що культурна різноманітність є безперечним фактом життя у світі. Проте вона має подвійний характер: відзначається як істотний аспект людського процвітання і водночас викликає побоювання як загроза глобальному громадянству. В умовах небезпеки для людського роду важливу роль має відіграти міжкультурний діалог, який хоча і не є розв'язанням проблеми вузького партикуляризму або екологічної кризи, втім є першим кроком у напрямі людського виживання та процвітання. Саме культурна різноманітність повинна стати точкою відліку для міжкультурного діалогу.

Парадоксальним є те, що у міру зростання інерції глобалізації значну увагу приділяють індивідуальній, комунальній, національній і регіональній ідентичності. Саме це посилює увагу до культурної різноманітності. В основі суперечливих відносин між економічною і культурною глобалізацією лежить складна проблема «одвічних зв'язків», під якими розуміють істотні особливості, що є особливостями буття людини як унікальної особистості. У ХХІ ст. такі зв'язки набувають особливої значущості для особистісної ідентичності, яка часто має спільнотний характер. Найголовніші з них: етнічна приналежність, стать, вік, мова, народження, статус і віра.

Одвічні зв'язки роблять нас живими людьми і їх існування ще не роз'їла глобалізація. Для того щоб стати космополітичним громадянином, немає потреби відмовлятися від цих зв'язків. І взагалі від них неможливо відмовитися без наслідків для психічного і фізичного благополуччя. Економічна глобалізація завдяки владі ринку гомогенізує життя. Побоювання, що економічна глобалізація знищить душу індивіда, групи, нації, очевидні у всьому світі. Ми маємо серйозно прийняти постійність одвічних зв'язків у глобальному процесі. Культурна політика має бути спрямована на те, щоб активна участь у глобальних процесах здійснювалася з повним усвідомлюванням твердих підстав особистої ідентичності.

Глобалізація обумовила активний плюралізм культур і культурний діалог. Культура страждає від ізоляції, для її розвитку необхідний

обмін, тому діалог — це особливість благодійної культури. Міжкультурний діалог, на думку В. Ту, є такою практикою, яка полегшує дискурс на основі універсальної етики. Особливо це стосується прав людини. «Абстрактний універсалізм, можливо, забезпечує сильнішу аргументацію для глобального обґрунтування прав людини, проте більш розумним і практичним буде підхід, який звертається до прав людини в контексті культурної різноманітності. Як культура не посягає на права людини, гарантовані міжнародним правом, так і не повинна культура використовуватися для виправдання обмеження прав людини. Проте міжкультурний діалог може відігравати ключову роль у поширенні конструктивних дебатів із проблем прав людини, як, наприклад, стосовно культурних перспектив різних поколінь прав людини, першості політичних або економічних прав, взаємовідношення між правами і обов'язками і можливості виведення прав людей з обов'язку (відповідальності) еліти».

Міжкультурний діалог може також полегшити універсальний дискурс без підриву культурної різноманітності. Політика культурної ідентичності на підставі одвічних зв'язків має бути визнана у всіх міжнародних діалогах. Культурна ж різноманітність ніколи не може використовуватися як виправдання для обмежених інтересів і шовіністичного націоналізму. Саме міжкультурні діалоги мають сприяти плідним обмінам ідей із проблем прав людини в перспективі культурної різноманітності і стати основою для становлення діалогічної цивілізації.

У доповіді **Антуана Гаропона**, генерального секретаря Інституту фундаментальних досліджень юстиції Франції *«Судді на перехрес-ті між всесвітнім та універсальним вимірами»*, було акцентовано увагу на розрізненні понять «всесвітнє» (worldwide) і «універсальне» (universal) як двох вимірів глобалізації. Перший вимір є матеріальним, він включає поширення та обмін матеріальними ресурсами, другий же є ідеальним, він заснований на передумові морального порядку та його «можна легко зрозуміти через ідею прав людини і більшою мірою — через гуманітарні права». Ці два виміри глобалізації знаходять свій вияв у наявності двох відповідних інституцій — Люксембурзького і Страсбурзького судів.

Проте два виміри глобалізації не заперечують значущість традиційного, тобто національного, виміру сучасного світу. Тому автор наполягає на необхідності розділяти три ідеальні моделі: національну, світову та універсальну. Вони розрізняються за такими критеріями: за

визначенням простору — територія, відносини, абстракція; за прагненням — спокій, рух, ідеал; за суб'єктами — населення і суверенітет, рух об'єктів, певна ідея людства; за формами авторитету — закон, ефективність, ставлення до історичних злочинів проти людяності; за формами створення права — законодавство, м'яка регуляція, декларація; за легітимацією права — політичні джерела, потреби, цінності та ідеали.

Висновком із цієї моделі є те, що кожний із вимірів не може домінувати в сучасному світі, кожний із них є неповним і водночас необхідним. Тому між ними будуть встановлюватися крихкі компроміси, а судді повинні об'єднувати універсальність принципів права з владою ринку та фінансів і упертістю територіальних реалій.

Професор Університету Мальтепе (Туреччина), почесний президент Міжнародної федерації філософських товариств¹ **Іоанна Кучураді** виступила з доповіддю на тему «*Переосмислюючи філософію права*», в якій вона звертає увагу на ті проблемні питання, які повинна розглядати філософія права, для того щоб зробити свій внесок у вирішення проблем нашого часу, зокрема питань законотворчості і правозастосування. До першої групи увійшли питання концептуалізації ідей, а також оцінювання, обґрунтування і дедукції норм, до другої — питання аналізу діяльності судді.

На думку автора, концептуалізація того, що ми називаємо «право» (right), приводить до висновку, що право є те, що повинно належати його носію і що йому слід надати. Оцінювання норм може полягати у звертанні уваги на результати, які вона дасть (користь або шкоду) або на схвалення чи осудження норми з точки зору світогляду, ідеології, культурних і релігійних поглядів. І. Кучураді вказує на необхідні вимоги, яких потрібно дотримуватися для правильного оцінювання норм передусім членами парламенту, а саме: зрозуміти, *що* норма вимагає і чому вона це вимагає; показати її особливість порівняно з іншими нормами, що регулюють подібні відносини; розглянути ті передбачувані результати, які вона дасть при її застосуванні у певній реальній ситуації для прав людини. Важливим питанням філософії права є виправдання норм (встановлення підстав, чому потрібно дотримуватися положень норм), а саме — з'ясування передумов прийняття норми,

¹ Міжнародна федерація філософських товариств (International Federation of Philosophical Societies) – міжнародна неурядова організація, заснована в 1948 р. Мета її діяльності – сприяння обміну інформацією між філософами всіх країн. Періодичність проведення конгресів – раз на 5 років. Останній проходив у 2008 р. у Сеулі (Південна Корея).

засад впровадження в життя норми, а також визначення гносеологічних та аксіологічних особливостей цих передумов, у кінцевому підсумку — відповідність правам людини. Вона також показує, що законодавці мають володіти навичками дедукції норм, особливо норм про права людини, і вміти приймати закони на основі цих прав.

Іншим завданням філософії права професор Кучураді вважає аналіз діяльності судді. Робота судді полягає в розгляді справи і ухваленні рішення по справі для того, щоб оцінити дії осіб щодо інших в ім'я «чогось» або «когось», а також захищати в існуючих умовах те «щось», в ім'я якого він вимагає від людей нести відповідальність. Аналіз діяльності судді виділяє три стадії: ознайомлення зі справою, розгляд справи, прийняття рішення. Особливу увагу доповідач приділив стадії розгляду справи, під час якої суддя встановлює зв'язок між учинком обвинуваченого і нормою відносно «того, що не повинно бути зробленим». Те, як суддя розуміє норму, зумовлює наявність трьох типів суддів або різних можливостей виконання роботи судді. Перший тип — це судді, які розглядають підсудні їм справи в ім'я «групи», що вони представляють, тобто в ім'я норм, прийнятих цією групою. Це тип судді, що несе відповідальність перед цією групою за ці норми. Те, що цей суддя захищає, коли веде справу, фактично є цими законами чи нормами і громадським порядком, якими би вони не були. Другий тип — судді, які судять вчинки осіб в ім'я «людства» і вимог, що походять від знання про людські цінності, або в ім'я принципів, спрямованих на захист цінностей. Вони несуть відповідальність перед цими принципами людства і захищають ці принципи. Третій тип — це судді, які вважають, що несуть відповідальність перед тими, кого вони судять, і відповідальні за визначення прав обох сторін, тобто відповідальні за встановлення, чи виконали сторони у справі, яка розглядається, належні їм обов'язки. Такий суддя, розглядаючи справу, захищає кожну зі сторін, тобто встановлює справедливість у ситуації в цілому. Саме від вибору концепції діяльності судді залежить прийняття рішення.

17 вересня професор філософії Хантер-Коледж і Університету міста Нью-Йорку (США) Керол Гоулд у доповіді **«Різноманітність, демократія та діалог у форматі прав людини»** особливу увагу звертає на значення мережі Інтернет як такого вільного інформаційного простору, що дозволяє безперешкодно обмінюватися аргументами людям із різних частин світу. Дискурс он-лайн дає можливість людині донести свою думку з приводу тих чи інших рішень, що стосуються

її прав, до максимально широкого кола осіб. Таким чином, фактично відбувається формування транснаціональної громадської думки. Активна Інтернет-спільнота сприяє більшій відкритості та підзвітності наднаціональних інституцій. Результати такого обговорення мають братися до уваги при укладанні міжнародних договорів, що покликані забезпечити розвиток системи прав людини.

К. Гоулд також указує на можливість розглядати міжнародні акти як такі, що відкриті для інтерпретації в конкретних етногеографічних умовах. Таким чином, обґрунтовується ідея існування також і регіональних суспільних сфер дискурсу і обговорення. Суть цієї ідеї полягає в тому, що мають бути враховані регіональні чи місцеві культурні особливості різних народів світу. Мова йде про застосування принципу так званої «конкретизованої універсальності», що передбачає конкретизацію загальнолюдських цінностей, закріплених на міжнародному рівні, але аспект універсальності виявляється тут у тому, що ця конкретизація не може вести до нівелювання закріплених прав та дискримінації, тобто регіональні суспільні сфери дискурсу і обговорення лише імплементують певні універсальні права, не намагаючись при цьому змінити їх сутність. Отже, суспільна сфера дискурсу і обговорення є тим механізмом, що має на меті забезпечення долучення людини до процесу прийняття рішень наднаціональними інституціями, забезпечення представлення інтересів людини, а тим самим — забезпечення участі людей у процесі подальшого розвитку системи прав людини, що стає глобальною.

Науковий співробітник Тайпейської Академії наук **Вейджен Чанг** у доповіді *«Класичні китайські теорії норми та їх вплив на розвиток традиційної китайської правової системи»* розкрив маловідомі аспекти правової філософії Китаю та їх значення у сучасних контекстах щодалі тіснішого співіснування правових систем.

Він підкреслив, що поряд із соціальними, політичними, економічними, ідеологічними та іншими чинниками на розвиток традиційної китайської правової системи здійснювали вплив класичні теорії норм, які розроблялися конфуціанцями, легістами, даосистами і моїстами. Мислителі пропонували своє вирішення проблем, що виникали у суспільстві, проте впливовими вони ставали тільки тоді, коли обиралися правителями для застосування. Водночас традиційна китайська система мала дві частини — формальну і неформальну, які були спрямовані на досягнення загальної мети — соціальної гармонії, що головним чином виражало ідеї та ідеали конфуціанців. Прості люди, не чекаючи

багато від уряду, розглядали закон швидше як низьку форму норми, яка могла бути жорстка і несправедлива, вони вважали за краще жити під системою вищих норм. Протягом багатьох століть звичайні люди використовували неформальну частину правової системи доволі ефективно, залишаючи формальній частині обмежену роль у їх житті.

Ця особливість була проігнорована як іноземними критиками, так і китайськими інтелектуалами, які бачили в традиційній китайській правовій системі тільки недоліки. Після двох революцій у XX сторіччі її було відкинуто повністю і необдумано встановлено систему, засновану переважно на західних моделях. Проте деякі її елементи суперечили китайському етосу. Тому система не працювала гладко, стикаючись із відкритим і прихованим опором із боку населення.

В. Чанг наполягає на необхідності створення «дійсно нової китайської правової системи», підкреслюючи, що правова реформа повинна брати до уваги всі хороші ідеї (китайські й західні, старі й нові), тобто проводитися обачно, вибірково щодо запозичень із інших правових систем. Результатом створення такої системи було б досягнення нового балансу інтересів різних груп людей, нова рівновага, яка дасть можливість китайцям жити в мирі, розвиватися та прагнути гармонічнішого майбутнього.

18 вересня відомий німецький філософ права, один із найактивніших учасників конгресів IVR, професор Кільського університету (Німеччина) **Роберт Алексі** в доповіді «*Подвійна природа права*» представив свою концепцію праворозуміння, яка ним визначається як «м'який непозитивізм» (inclusive nonpositivism). Основним положенням, яке доводить Р. Алексі, є теза про те, що право має подвійну природу, тобто з необхідністю включає два виміри: реальний, або фактичний, який у визначенні права представлений елементами владного встановлення та соціальної ефективності, та ідеальний, або критичний, який знаходить свій вияв у елементі моральної правильності. Всеосяжна ідея Р. Алексі — ідея інституціоналізації розуму. Вона розробляється у три кроки: аргумент від імені ідеального вимірювання права, аргумент від імені реального вимірювання, узгодження ідеального з реальним.

Перший включає тезу про те, що право обов'язково пред'являє претензію до правильності, яка передбачає вимогу моральної правильності, — джерело необхідного відношення між правом і мораллю. Усі заперечення проти тези про правильність послідовно спростовуються Р. Алексі шляхом доказу постулатів вимоги правильності

й теорії дискурсу. Недолік ідеального виміру як процесу винесення ухвали потребує його доповнення реальним, тобто позитивним виміром права. У реальному вимірі юридично відрегульовані процеси гарантують досягнення рішення і передбачають їх здійснення.

Узгодження ідеального і реального передбачає розрізнення двох рівнів правильності: першого порядку (звертається тільки до ідеального вимірювання і містить справедливість як таку) і другого порядку, яка стосується як ідеального, так і реального вимірів і містить як справедливість, так і визначеність. Саме цей вимір стає головним на третій стадії інституціоналізації розуму. В матеріальному аспекті такої інституціоналізації міститься постулат про найбільш віддалену межу права, якою є крайня несправедливість. Стосовно цього питання стикаються — позитивізм у його двох версіях: м'який і жорсткий і неопозитивізм у його трьох версіях: жорсткий, м'який і суперм'який, з яких тільки м'який неопозитивізм, на думку автора доповіді, повною мірою ілюструє подвійну природу права. Процесуальний аспект інституціоналізації розуму виявляється у демократичному конституціоналізмі, необхідні елементи якого — демократія і конституційні права в контексті теорії дискурсу і мають подвійну природу. Поєднання ідеального і реального вимірів також здійснюється у юридичній аргументації та взаємодії правил і принципів у застосуванні права: правила виражають категоричну, або реальну, необхідність, а принципи — ідеальну.

З усього викладеного автор доповіді робить висновок про те, що подвійна природа права присутня — явно або неявно — у всіх фундаментальних питаннях права. Це єдина найбільш істотна особливість права, яка показує, чому юридичний позитивізм не є повністю адекватною теорією природи права.

Професор Університету Хітотсубаші **Морімура Сусуму** (Японія) в доповіді *«Глобалізація та культурне процвітання»* відстоював думку про те, що глобалізація, під якою розуміється всесвітній міжнародний розвиток вільної ринкової економіки, несе з собою культурне процвітання. Професор Сусуму почав із з'ясування значення понять, які він використовує у своїй доповіді. Так, глобалізацію він визначає як процес, в якому люди, гроші та інформація рухаються по всьому світу через національні кордони, роблячи суспільства водночас як схожими, так і різними; тому глобалізація, за його розумінням, несумісна з державною промисловою монополією, вимушеним розвитком і примусовим нав'язуванням певних цінностей. Поняття

«культура» він використовує не в широкому сенсі, як образ життя в цілому, а розуміючи під ним мистецтво і науку. М. Сусуму доводить, що ринкова економіка та її всевітній прояв допомагає культурному процвітанню, головним чином через те, що збільшує культурну різноманітність у суспільствах, що є природним для людства, завдяки зростанню добробуту, технологічним досягненням і культурному обміну, звертаючись до численних обговорень цього положення і спростовуючи деякі безпідставні твердження на підтримку протилежної, песимістичної точки зору. Головний докір глобалізації за культурний імперіалізм він спростовує тим, що глобалізація збільшує можливості для свободи вибору, включаючи і схильність до традиційної культури, і саме ціннісну нейтральність глобалізації він вважає її перевагою. Хоча в передостанній частині доповіді він назвав деякі реальні проблеми комерціалізації культури, такі як поклоніння сучасності та падіння середнього рівня якості творів, завищена оцінка унікальності й оригінальності, але його загальний висновок — немає причин, що примушують обмежувати комерціалізацію і глобалізацію культури. Більше того, він ратує за розділення держави і культури.

Професор Сусуму також припускає можливі висновки зі своєї головної тези про те, що глобалізація не руйнує, а скоріше допомагає процвітанню всього світу, стосовно можливості і бажаності правової трансплантації: «Сучасне зростання глобалізації робить можливим і бажаним те, щоб країни в усьому світі поділяли загальне розуміння права, особливо верховенства права, як у теорії, так і на практиці, й усунули необов'язкові відмінності між їх правовими системами». Він висловив сподівання, що міжнародне спілкування і обмін ідеями між ученими у сфері юриспруденції і філософії права зроблять великий внесок у цей розвиток.

В останній день роботи конгресу, 19 вересня, заступник голови Комісії із законодавчої роботи Постійного Комітету Всекитайських Зборів Народних Представників **Чуньїнг Ксін** ознайомила присутніх із баченням розвитку сучасної китайської правової системи в доповіді *«Соціальна реформа та прогрес через право: приклад Китаю»*. Доповідь складалася з трьох частин: соціальна реформа через право; переваги та проблеми побудови моделі верховенства права; гармонійне суспільство — мета верховенства права в Китаї. Ч. Ксін звернула увагу на те, що за планової економічної системи, доки адміністративне рішення могло розв'язати будь-яку проблему, не було ніякої соціальної

потреби у праві, втім така потреба виникла в ході соціальної реформи. Зараз верховенство права розглядається як важливий інструмент соціальної реформи, перш за все у гарантуванні економічного розвитку і політичної реформи, виконанні зобов'язань перед міжнародним товариством і створенні законів, що діють у всіх аспектах соціального життя. Ч. Ксін підкреслила, що Китай — це країна з давньою історією панування людини (rule of man). Тому встановлення влади закону і заміна цього верховенством права саме по собі є важливою політичною реформою в сучасному Китаї.

Доповідач звертає увагу на питання: чому саме в Китаї застосовується термін «побудова» верховенства права замість його розвитку? Чи можемо ми побудувати «верховенство права», як ми будемо дороги, споруди чи школи? Проте характер модернізації в Китаї здійснюється саме у вигляді побудови, а не розвитку, і саме у планомірній побудові «соціалістичної правової системи», що дозволяє цілеспрямовано здійснювати модернізацію, уникаючи деяких проблем пропонованого проекту, вбачається головна перевага китайської моделі верховенства права. Проблемою ж є невиконання законів через їх невідповідність реальності та невиконання судових рішень.

Підкреслюючи, що досягнення гармонійного суспільства в Китаї має давню історію і ґрунтується на поглядах Лао-Цзи і Конфуція, доповідач сформулювала фундаментальні ознаки китайського «соціалістичного гармонійного суспільства»: демократичне верховенство права, чесність та справедливість, добробут та філантропія, енергійність, стабільність і порядок, гармонія між природою та людиною і вказала на основні вимоги щодо реалізації соціальної гармонії: встановлення правових основ через демократичне та наукове законодавство, здійснення влади відповідно до закону, справедливе судочинство.

Пленарні засідання завершилися доповіддю переможця конкурсу IVR серед молодих учених **Матільди Коген** із Колумбійського університету (США) «*Верховенство права як верховенство доводів*». Ключова ідея її виступу полягала у визнанні головним компонентом верховенства права в сучасних правових системах юридичного обов'язку обґрунтування. Цей висновок М. Коген продемонструвала на прикладі судді, який у судовій ухвалі не обґрунтував незадоволення заявлених клопотань, просто вказавши: «тому що я так вважаю». Вона підкреслила, що раціональні доводи є суттєвим компонентом як процедурної, так і матеріальної концепції верховенства права, та підсумувала, що теоретична рефлексія верховенства права має приді-

ляти більше уваги юридичному обов'язку давати обґрунтування, тим самим вести до контекстуально чутливої оцінки верховенства права та його переваг.

Поряд із пленарними значний інтерес викликали секційні засідання, на яких обговорювалися такі теми: захист і покарання в міжнародному кримінальному праві; правове міркування: методи балансування; ефективність, підтримка і справедливість до майбутніх поколінь; філософія прецеденту; альянс або зіткнення цивілізацій? Правовий і політичний аналіз; право в цифровому суспільстві; верховенство права і гармонійне суспільство; китайська правова традиція та її модернізація; право, свобода і верховенство права; глобальні правові вивчення; африканська правова думка і правова філософія; методи прецедентної системи в різних правових традиціях; політичне зобов'язання; перегляд класичних тез у правовій філософії; стаття і право; зв'язок між покаранням, відплатою і свободою волі; універсалізм і культурний релятивізм; правова думка і теоретичні основи бразильського права; дебати щодо прав тварин: філософсько-правові питання; секуляризм і верховенство права; право і ділова етика; феноменологія і герменевтика права; біополітика; глобальне середовище, енергія і правова система; людська гідність і основи верховенства права; чесноти у праві; право і література; філософсько-правове вивчення в медіації; традиція природного права, Арістотель і правова філософія; сучасні теорії правової аргументації; поняття права та його нормативний аналіз; право і глобальна гуманітарна допомога; практична юриспруденція; мультиплійна правова культура в Східній Азії; правова соціологія і верховенство права; деліберативна демократія в законотворчому процесі; юрист у міжнародному контексті — працівник чи філософ; багато доль юридичного позитивізму; лібертаризм; правова політика; право і математика; право і мова: дослідження судового дискурсу; право в мультиплійних перспективах; право і мова; корпоративне управління в Китаї; штучний інтелект і право; конфлікт і гармонія глобалізації і локалізації/конфлікт і гармонія демократії і конституціоналізму; нові перспективи стосовно прав людини і розвитку; політичні інститути між іманентним і трансцендентним; публічна відповідальність судді в ліберальній системі правосуддя; справедливість у глобалізації; російська правова філософія в культурному діалозі; права людини: теорія і практика; права людини в Східній Азії і на Заході: визначення себе та інших; сучасна юридична методологія; справедливість і управління в міжнародній спільноті; конституція і верховенство права.

Наступний XXV Всесвітній конгрес із філософії права і соціальної філософії за темою «Право, наука, технологія» планується провести 22–27 серпня 2011 р. у Франкфурті-на-Майні (Німеччина).

Матеріал підготував:

С. Максимов, доктор юридичних наук, професор
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого